

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

THE ISSUE OF POETIC MASTERY IN THE WORKS OF MUHAMMAD RAHIMKHAN FERUZ

Alishova Aynura Baurjanovna

1st-year Master’s Student, Faculty of Uzbek and Russian Philology Asian International
University

Abstract

This thesis analyzes the issue of poetic mastery in the works of Muhammad Rahimkhan Feruz, a prominent representative of the nineteenth-century Khorezm literary environment, as well as the ruler of Khiva and a distinguished poet. The study examines the artistic and expressive devices used in his ghazals, the art of meter and rhyme, innovative interpretations of traditional classical images, the lyrical hero, and the distinctive stylistic features of Feruz’s poetry. The research highlights the literary significance of the poet’s artistic craftsmanship and his contribution to the development of classical Uzbek literature. The findings demonstrate how Feruz successfully combined traditional poetic conventions with original creative approaches, enriching the literary heritage of Khorezm.

Keywords:

Muhammad Rahimkhan Feruz, Khiva literary environment, classical literature, ghazal poetry, poetic mastery, literary devices, lyrical hero, Khorezm literature.

MUHAMMAD RAHIMKHAN FERUZ IJODIDA POETIK MAHORAT

MASALASI

Alishova Aynura Baurjanovna - Osiyo Xalqaro Universiteti O‘zbek va rus tillari
filologiyasi fakulteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi XIX asr Xorazm adabiy muhitining yirik vakili, Xiva
xonlari va shoir Muhammad Rahimxon Feruz ijodida poetik mahorat masalasi tahlil

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

qilingan. Shoirning g‘azaliyotidagi badiiy-tasviriy vositalar, vazn va qofiya san‘ati, an‘anaviy mumtoz obrazlarga yangicha yondashuv, lirik qahramon va Feruz ijodida o‘ziga xos uslubiy belgilar ko‘rib chiqilib, shoir badiiy mahoratining adabiy ahamiyati borasida xulosalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Muhammad Rahimxon Feruz, Xiva adabiy muhiti, mumtoz adabiyot, g‘azaliyot, poetik mahorat, badiiy san‘atlar, lirik qahramon, Xorazm adabiyoti.

XIX asr ikkinchi yarmi va XX asr boshlari Xorazm adabiy muhitining yetuk vakili Muhammad Rahimxon Soniy Feruz (1845–1910) o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida muhim o‘rin egallaydi. Xiva xonligining hukmdori bo‘lish bilan birga, Feruz iste‘dodli shoir, ma‘rifatparvar shaxs va madaniyat homiysi sifatida nom qoldirdi. Uning ijodi o‘zbek tilidagi g‘azaliyot, devon she‘riyati va musiqiy mumtoz an‘analar bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi. Feruz devoni mavzu doirasi, badiiy-tasviriy vositalarning xilma-xilligi va shoirning shaxsiy uslubi nuqtai nazaridan o‘rganilganda, uning ijodida poetik mahoratning yorqin namunalari aks etganligi yaqqol ko‘zga tashlanadi. Shu jihatdan Feruz ijodida poetik mahorat masalasini chuqur tahlil qilish mumtoz adabiyot ilmining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Feruz ijodida poetik mahoratni ko‘rsatuvchi birinchi muhim xususiyat - uning vazn va qofiya san‘atidagi yuksak iqtidoridir. Shoir aruz tizimining murakkab bahrlarini - ramal, hazaj, muzore, mujtass va boshqalarni mukammal egallagan holda, har bir g‘azalda vazn musiqiyligini ma‘no nafosati bilan uyg‘unlashtira olgan. Uning g‘azallarida radif va qofiya tanlovidagi nozik did, ohangdoshlik va ritm tartibining qat‘iy saqlanishi shoirning aruz san‘atidagi mahoratidan dalolat beradi. Bundan tashqari, Feruz tajnis, iyhom va ta‘kid kabi mumtoz adabiyotning murakkab san‘atlaridan ham mohirona foydalanib, she‘r mazmunini ko‘p qatlamli badiiy strukturaga aylantiradi [1].

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Ikkinchi xususiyat - Feruz g‘azaliyotida badiiy-tasviriy vositalarning boy va o‘ziga xos qo‘llanishidir. Shoir tashbih, isti‘ora, kinoya, mubolag‘a, tazod, talmih va husni ta‘lil kabi badiiy san‘atlardan g‘azal matnida nozik did bilan foydalanadi. Uning ijodida sharqona mumtoz obrazlar - gul va bulbul, shamu parvona, soqiy va may, ko‘zgu va aks kabi an‘anaviy ramzlar yangicha mazmun bilan boyitiladi. Feruz bu obrazlarni shunchaki takrorlamaydi, balki ularga shaxsiy hissiy bo‘yoq va falsafiy chuqurlik baxsh etadi, bu esa shoir ijodining individualligini ta‘minlaydi [2].

Uchinchi xususiyat - lirik qahramon obrazining ko‘p qirraliligi va ruhiy chuqurligidir. Feruz g‘azallarida lirik qahramon hech qachon bir o‘lchovli emas: u ham oshiq, ham ma‘rifatli inson, ham hukmdor, ham tasavvuf yo‘lining yo‘lovchisidir. Bu ko‘p qatlamli obraz shoir hayotiy tajribasi, salbiy va ijobiy kechinmalari, davlat boshqaruvi yukidan tug‘ilgan o‘ylari hamda tasavvuf falsafasiga qiziqishi orqali shakllangan. Lirik qahramonning bunday boyligi Feruz she‘riyatiga insoniy chuqurlik va estetik jozibadorlik baxsh etadi [3].

To‘rtinchi xususiyat - Feruz ijodida ma‘naviy-axloqiy va ma‘rifatchilik motivlarining ustuvor o‘rin tutishidir. Shoir she‘rlarida ilm-ma‘rifat tarannumi, adolat, insoniylik, do‘stlik va vatanga muhabbat tuyg‘ulari yetakchi mavzular sifatida namoyon bo‘ladi. Hukmdor sifatida ma‘rifat va madaniyatga bo‘lgan e‘tibori uning ijodiga ham ko‘chgan: Feruz she‘rlarida ilm o‘rganishga da‘vat, jaholatga qarshi tanqid, axloqiy poklik va insoniy fazilatlar tarannumi alohida o‘rin tutadi. Bu jihatdan shoir o‘z davrining ma‘rifatparvar adabiyoti vakili sifatida yorqin namoyon bo‘ladi [4].

Beshinchi xususiyat - Feruz ijodining musiqiy san‘at bilan organik bog‘liqligidir. Shoir she‘rlari ko‘pchilik Xorazm an‘anaviy maqomlari va xalq qo‘shiqclariga asos bo‘lib xizmat qilgan. “Feruz” maqomi va “Olti yarim maqom”ning shoir homiyligida tartibga solinishi uning ijodiga maxsus musiqiy ohangdorlik baxsh etgan. Feruz

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

g‘azallarining vazn va so‘z tanlovida musiqiyiligini hisobga olib yozilganligi ularning xalq orasida keng tarqalishini va bugungi kungacha mumtoz qo‘shiqchilik repertuarining muhim qismi bo‘lib qolishini ta‘minladi [5].

Xulosa

Muhammad Rahimxon Feruz ijodida poetik mahorat masalasini tahlil qilish shoirning o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixidagi o‘rnini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Vazn va qofiya san‘atidagi yetuklik, badiiy-tasviriy vositalarni o‘ziga xos qo‘llash, lirik qahramonning ko‘p qirraliligi, ma‘rifatchilik va ma‘naviy mavzularning ustuvorligi hamda musiqa bilan organik bog‘liqlik Feruz ijodining poetik mahorat nuqtai nazaridan o‘ziga xosligini belgilab beradi. Bu xususiyatlarni “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida belgilangan milliy meros va ma‘naviy qadriyatlarni qayta tiklash vazifalari bilan uyg‘unlashtirgan holda kompleks o‘rganish Xorazm adabiy maktabi an‘analarini saqlash va yosh avlodga yetkazishning samarali yo‘li bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yusupov O. Feruz - shoir va davlat arbobi. Toshkent: "Fan", 2022.
2. Komilov N. Tasavvuf va mumtoz adabiyotda badiiy ramzlar tizimi. Toshkent: "Movarounnahr", 2021.
3. Qosimov B. Xorazm adabiy muhiti va Feruz ijodi. Urganch: "Xorazm", 2023.
4. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat lug‘ati. Toshkent: "Sharq", 2021.
5. Matyoqubov O. Xorazm musiqiy merosi va Feruz an‘analari. Toshkent: "San‘at", 2022.